

ALLERGIYA VA ALLERGIK HOLATLARGA OLIB KELUVCHI FAKTORLAR

ERMATOV MUXIDDIN XOLMAMOTOVICH

Soʻzangaron Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

Mikrobiologiya fani oʻqituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada allergiya tushunchasi, uning rivojlanish mexanizmlari, allergik holatlarni yuzaga keltiruvchi asosiy omillar hamda allergik kasalliklarning keng tarqalgan klinik koʻrinishlari yoritiladi. Allergiya immun tizimining odatda organizm uchun zararli boʻlmagan moddalarga nisbatan haddan tashqari yoki notoʻgʻri immun javob qaytarishi natijasida yuzaga keladigan holatdir. Allergik reaksiyalar oziq-ovqat mahsulotlari, dori vositalari, uy changi, gul changlari, hayvonlar allergenlari, hasharotlar chaqishi, mogʻor zamburugʻlari va boshqa omillar taʼsirida rivojlanishi mumkin.

Kalit soʻzlar: *Allergiya, allergik reaksiya, allergen, immun tizimi, immun javob, allergik holat, atopiya, irsiy moyillik, oziq-ovqat allergiyasi, dori allergiyasi, allergik rinit, bronxial astma.*

KIRISH

Allergiya hozirgi kunda inson salomatligiga taʼsir koʻrsatuvchi keng tarqalgan immunologik holatlardan biridir. Allergiya deganda immun tizimining odatda koʻpchilik odamlar uchun zararli boʻlmagan moddalarga nisbatan haddan tashqari yoki notoʻgʻri javob reaksiyasi tushuniladi. Bunday moddalar allergenlar deb ataladi. AQSh Milliy Tibbiyot Kutubxonasining MedlinePlus maʼlumotlariga koʻra, allergik reaksiyalarda organizmning immun tizimi allergenni xavfli modda sifatida qabul qilib, unga qarshi immun javobni yuzaga keltiradi.

Allergik kasalliklarning rivojlanishida irsiy xususiyatlar, atrof-muhit, allergen bilan aloqa qilish xususiyatlari, teri va shilliq qavatlarning holati hamda ayrim boshqa biologik omillar ishtirok etadi. MedlinePlus ma'lumotlarida ham allergiyaga moyillikda genetik va atrof-muhit omillari birgalikda rol o'ynashi qayd etilgan. Oilasida allergik kasalliklar mavjud bo'lgan shaxslarda allergiya rivojlanish ehtimoli yuqoriroq bo'lishi mumkin.

ASOSIY QISM

Immun tizimining asosiy vazifalaridan biri organizmni bakteriyalar, viruslar va boshqa zararli omillardan himoya qilishdir. Allergiyada esa ushbu himoya mexanizmi odatda zararsiz bo'lgan moddaga nisbatan ortiqcha javob qaytaradi.

Allergen organizmga tushganda yoki u bilan aloqa sodir bo'lganda, immun tizimida bir qator biologik jarayonlar boshlanadi. Ayrim allergik reaksiyalarda immunoglobulin E, ya'ni IgE antitanalari muhim rol o'ynaydi. Allergen bilan qayta uchrashganda immun hujayralaridan gistamin va boshqa mediatorlar ajralishi natijasida qichishish, shish, qizarish, burundan suyuqlik kelishi, aksirish va boshqa belgilar paydo bo'lishi mumkin. MedlinePlus allergenlar bilan bog'liq immun javobda IgE antitanalari va gistamin kabi moddalar ishtirok etishini qayd etadi.

Allergik reaksiya qaysi organda ko'proq namoyon bo'lishi allergenning organizmga qanday kirganiga va individual immun javobga bog'liq. Masalan, nafas orqali tushadigan allergenlar ko'pincha burun va nafas yo'llariga ta'sir qiladi. Teri bilan kontakt esa qichishish, qizarish va toshmalarga sabab bo'lishi mumkin. Oziq-ovqat yoki ayrim dori vositalari esa butun organizmga ta'sir qiluvchi reaksiyalarni yuzaga keltirishi mumkin.

Allergik holatlar bitta sabab natijasida emas, balki ko'pincha bir nechta omillarning o'zaro ta'siri natijasida rivojlanadi. Ushbu faktorlarni shartli ravishda irsiy, immunologik, oziq-ovqat, ekologik, maishiy, kasbiy va dori vositalari bilan bog'liq omillarga ajratish mumkin.

Irsiy moyillik

Allergik kasalliklarning rivojlanishida irsiy moyillik muhim omillardan biridir. Agar ota-onada yoki yaqin qarindoshlarda allergik kasalliklar mavjud bo'lsa, farzandda allergik kasallikka moyillik yuqoriroq bo'lishi mumkin. MedlinePlus allergiya rivojlanishida genetik va ekologik omillar birgalikda rol o'ynashini ko'rsatadi.

Oziq-ovqat allergiyasi allergiyaning keng tarqalgan shakllaridan biridir. Bunda immun tizimi oziq-ovqat tarkibidagi ma'lum bir oqsil yoki boshqa komponentga noto'g'ri immun javob beradi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) tomonidan 2024-yil 19-sentabrda e'lon qilingan "Priority food allergens" materialida oziq-ovqat allergenlarini xalqaro miqyosda baholash va ustuvor allergenlarni aniqlash bo'yicha ilmiy yondashuvlar keltirilgan. Ushbu ish WHO va FAOning 2020-2023-yillarda o'tkazgan oziq-ovqat allergenlari xavfini baholash bo'yicha ekspert maslahatlari natijalariga asoslangan.

Oziq-ovqat bilan bog'liq allergik reaksiyalarni chaqirishi mumkin bo'lgan mahsulotlar qatoriga sut, tuxum, yeryong'oq, daraxt yong'oqlari, baliq, qisqichbaqasimonlar, soya va bug'doy kabi mahsulotlar kiradi. MedlinePlus ham ushbu mahsulotlarning bir qismini keng tarqalgan oziq-ovqat allergenlari sifatida ko'rsatadi.

WHOning 2024-yilgi oziq-ovqat allergenlarini baholash ishlari allergenlarning tasodifiy aralashib qolishi, oziq-ovqat mahsulotlarini markirovkalash va allergenlar miqdorini xavf nuqtayi nazaridan baholash masalalariga ham e'tibor qaratadi.

Bu holat bolaning albatta allergik kasallikka chalinishini anglatmaydi. Genetik moyillik faqat xavf omillaridan biridir. Allergiyaning namoyon bo'lishida atrof-muhit va allergen bilan aloqa ham muhim ahamiyatga ega.

Atopik dermatit misolida ham irsiy omilning ahamiyati ko'rsatilgan. AQSh Milliy Artrit va Teri Kasalliklari Instituti (NIAMS) ma'lumotlariga ko'ra, oilada

atopik dermatit, pichan isitmasi yoki astma mavjud bo'lishi atopik dermatit rivojlanish ehtimolini oshiradi.

Allergik kasalliklarning rivojlanishida atrof-muhit omillari ham katta ahamiyatga ega. Havo ifloslanishi, tutun, chang, kimyoviy moddalar, mog'or va boshqa irritantlar ayrim allergik kasalliklarning simptomlarini kuchaytirishi mumkin.

WHOning 2025-yilda e'lon qilingan materiallarida 2000-2024-yillar oralig'ida havo ifloslanishining allergik rinit, atopik dermatit, astma, allergik kon'yunktivit va anafilaksiya kabi allergik holatlar bilan bog'liqligini o'rgangan 2000 dan ortiq tadqiqotlar mavjudligi qayd etilgan. Ushbu materialda iqlim o'zgarishi va havo ifloslanishi allergiya mavsumining davomiyligi va og'irligiga ta'sir qilishi mumkinligi ham muhokama qilinadi.

WHO Yevropa mintaqasi ma'lumotlarida esa allergenlar, tamaki tutuni, ichki va tashqi havo ifloslanishi, mog'or va namlik, shuningdek kasbiy chang va kimyoviy moddalar surunkali respirator kasalliklarning rivojlanishi yoki kuchayishiga ta'sir qiluvchi omillar sifatida ko'rsatilgan.

Bu ma'lumotlar allergiyani faqat bitta allergen bilan bog'lash to'g'ri emasligini ko'rsatadi. Bir odamda ma'lum allergen asosiy sabab bo'lsa, boshqa odamda bir nechta allergen va ekologik omillar birgalikda simptomlarni kuchaytirishi mumkin.

XULOSA

Allergiya immun tizimining odatda zararli bo'lmagan moddalarga nisbatan ortiqcha immun javobi natijasida yuzaga keladigan murakkab holatdir. Uning rivojlanishida irsiy moyillik, immun tizimining individual xususiyatlari, oziq-ovqat mahsulotlari, dori vositalari, gul changlari, uy changi, chang kanalari, mog'or, hayvon allergenlari, hasharotlar zahari va atrof-muhitning boshqa omillari ishtirok etishi mumkin.

Allergik kasalliklarning namoyon bo'lish shakllari ham turlicha bo'lib, ular allergik rinit, atopik dermatit, allergik astma, oziq-ovqat allergiyasi va boshqa

holatlarni o'z ichiga oladi. Eng og'ir holatlarda anafilaksiya rivojlanishi mumkin va bu shoshilinch tibbiy yordamni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **World Health Organization (WHO) va Food and Agriculture Organization (FAO).** *In brief: priority food allergens.* 19 September 2024. WHO rasmiy texnik hujjati. [World Health Organization](https://www.who.int/publications/m/item/in-brief-priority-food-allergens)
2. **World Health Organization (WHO) va Food and Agriculture Organization (FAO).** *In brief: food allergen reference doses.* 19 September 2024. WHO rasmiy texnik hujjati. [World Health Organization](https://www.who.int/publications/m/item/in-brief-food-allergen-reference-doses)
3. **World Health Organization (WHO) va Food and Agriculture Organization (FAO).** *In brief: precautionary allergens labelling (PAL).* 19 September 2024. WHO rasmiy texnik hujjati. [World Health Organization](https://www.who.int/publications/m/item/in-brief-precautionary-allergens-labelling)
4. **World Health Organization (WHO).** *In brief: risk assessment of food allergens: precautionary allergen labelling (PAL).* 31 December 2024.